

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

САМОУБИЛАЧКИ ТЕРОРИЗАМ

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

др Зоран Драгишић,
редовни професор

КАНДИДАТ:

Душан Вићентијевић

Београд, 2017. године

Садржај

УВОД	1
1. ПОЈМОВНИ ОКВИР	3
1.1. Самоубиство	3
1.2. Тероризам.....	4
1.3. Појам самоубилачког тероризма	5
2. ИСТОРИЈАТ И ОБЕЛЕЖЈА САМОУБИЛАЧКОГ ТЕРОРИЗМА	7
2.1. Историјат самоубилачког тероризма	7
2.2. Обележја савременог самоубилачког тероризма	9
3. ФАКТОРИ МОТИВАЦИЈЕ ТЕРОРИСТА САМОУБИЦА	12
3.1. Шахид.....	12
3.2. Мотивација осталих терориста самоубица	14
3.3. Терористи самоубице женског пола.....	15
3.2. Психолошки профил терористе	17
4. СЕЛЕКЦИЈА И ПРИПРЕМА САМОУБИЦА ЗА НАПАД.....	19
4.1. Селекција, регрутовање и припрема самоубице	19
4.2. Средства за извршење напада	22
5. НАПАДИ ПОЈЕДИНИХ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА.....	25
5.1. Самоубилачки напади Хезболаха	25
5.2. Самоубилачки напади на територији Израела	26
5.3. Самоубилачки напади Тамилских тигрова.....	27
5.4. Самоубилачки напади Ал Каиде.....	28
5.4.1. Напади 11. септембра	29
5.5. Самоубилачки напади Курда	30
5.6. Самоубилачки напади Чечена.....	31
5.7. Самоубилачки напади на територији Исламске државе	32
6. БОРБА ПРОТИВ САМОУБИЛАЧКОГ ТЕРОРИЗМА	34
6.1. Обавештајни рад.....	34
6.2. Противтерористичке мере	35
6.3. Безбедносне мере	37
6.4. Психолошке мере	37

6.5. Међународни аспекти борбе против самоубилачког тероризма	38
ЗАКЉУЧАК	41
Литература	43

УВОД

Историју људског друштва карактерише системска примена насиља. Савремени тероризам је само један од видова насиља и као такав, постао је свакодневни проблем међународне заједнице и саставни део наше свести, на индивидуалном, националном и глобалном нивоу. Државе света свесне су да је тероризам опште зло, које се треба искоренити, па су се упустиле у одлучну борбу против њега. Приступ овој борби до краја 20. века није донео нарочите резултате, па је почетком 21. века захтевао редефинисање. Томе су значајно допринели напади на економске, војне и политичке симболе моћи САД-а, па иако је данас однос према овој претњи много одлучнији и озбиљнији, он није довољан за безбрижност.

Тероризам је друштвени феномен којим се настоје остварити одређени политички циљеви, то је бруталан и неморалан акт насиља и њиме се преносе одређене поруке и изазива страх у првом плану. Самоубилачки тероризам је један од облика савременог тероризма који је последњих година постао свакодневница. Може се засигурно рећи да је ово најагресивнији облик тероризма, који изазива најупечатљивији психолошки ефекат код жртве и са собом носи патње недужних људи. Због својих ефеката, економичности, медијске пажње, бруталности, терористичке организације све више потенцирају на овој тактици, а за неке од њих је ово постао заштитни знак. Овакве терористичке активности биле су енигма за међународну заједницу последњих година 20. века, а прете да постану још већи проблем система колективне безбедности. Стога, неопходан је помак и напредак на пољу изналагажења идентификације, метода и претпоставки за успешно супротстављање овој претњи.

Због своје актуелности, агресивности и сложености, овај феномен је постао предмет мог интересовања, који ћу у овом раду изложити. Рад је подељен на шест целина. Први део објашњава неке основне појмове, које пре свега морамо објаснити ради адекватног и потпуног разумевања овог рада. Објашњавају се појам самоубиства, тероризма, самоубилачког тероризма и дају се дефиниције ових појмова, њихове класификације, основне особине, али се и праве разлике међу њима. У другој целини акценат се ставља на историјски осврт и основне карактеристике савременог самоубилачког тероризма. Наиме,

ова врста тероризма није творевина 20. века, већ прати развој човека кроз историју и досеже чак две хиљаде година уназад. Међутим, у складу са развојем друштва и технологије, и савремени самоубилачки тероризам је добио модернија обележја.

Велика пажња посвећена је факторима мотивације терориста самоубица и покушано је да се одговори на питање шта то наводи појединце да свој живот жртвују због политичких циљева. За неке је то идеологија која има оправдање у религији, за неке лојалност, материјална корист, итд. Посебно се прави разлика између мотивације исламиста и припадника других религија, али и разматра питање мотивације жена за учешће у овим чиновима. Након тога, објашњен је целокупан процес избора кандидата за овакво дело, од особина које мора поседовати, начина врбовања, па до укључивања осталих активиста и средстава за извођење напада.

У петој глави наводе се напади појединих терористичких организација које су се најчешће користили самоубилачком тактиком. Посебно се наводе разлози постојања неких од ових организација, њихове карактеристике, као и поједини самоубилачки напади који су са собом носили највише жртава. Главни извор у том случају представља “Global terrorism database” – база података која документује сваки терористички напад у свету.

Значај овог рада је у томе што настоји да прикаже начине како се може одбранили од самоубилачког тероризма, при том потенцира на обавештајном раду, који је прва, основна и најбитнија карика у ланцу одбране. Поред тога истичу се и друге превентивне и репресивне мере, али и активности држава на међународном плану.

1. ПОЈМОВНИ ОКВИР

1.1. Самоубиство

Самоубиство, или суицид, (лат. *sui* - себе, *occidere* - убити) дефинише се као активни или пасивни аутодеструктивни чин у којем човек свесно и намерно одузима себи живот, због различитих мотива¹. Овај феномен се са оправдањем треба посматрати са великим интересовањем, из разлога што представља један од десет главних узрока смрти у свим државама у свету, као и један од три главна узрока смрти особа између 15 и 35 година. Ово је један сложен феномен, стога је нужно посматрати га кроз интердисциплинарни приступ.

Различите дисциплине на својствен начин објашњавају суицид, те је неопходно истаћи и погледе из тих углова. Рецимо, психоаналитичка објашњења заснивају се на ставу о аутоагресији као основном покретачу самоубилачког нагона која се јавља као последица постојања инхибиција у испољавању агресије ка споља. Неоаналитичари тумаче суицид као радњу којом самоубица покушава да изазове одређену реакцију средине, попут дивљења или поштовања, или да се тој средини освети. Егзистенцијалисти овај чин објашњавају као нечији животни избор, односно пројекцију свог живота коју он бира да прекине. Социјалнопсихолошка објашњења почивају на идеји да је суицидно понашање последица учења по моделу.

И поред бројних студија још увек остаје дискутабилно питање о постојању самоубилачког “друштвеног менталитета”, што подразумева да ће особа која припада одређеном окружењу бити склонија самоубиству. Други су покушавали да доведу чин самоубиства у везу са психичким поремећајима, па су закључили да су поремећаји попут депресивности, хистероидне црте личности, поремећаји расположења, шизофренија и други често узрок ове појаве.

Феномен самоубиства, може се закључити, настаје услед дејства неколико група фактора – генетских, биолошких, социјалних и психичких. Прецизније, ти фактори се могу груписати на следећи начин²:

¹ Stack S, Wasserman I., *Race and method of suicide: culture and opportunity*, Arch Suicide Res, 2005.

² Милошевић М., *Терористи: Жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2009, 142. стр.

- фактори који стварају психопатолошку диспозицију за предузимање самоубилачког чина – везани за генетске склоности, депресивнопсихотичне црте карактера, припадност социјалном слоју који је склонији суициду;
- несвесни мотиви – нпр. аутоагресивност;
- спољашњи фактори – нпр. трауматична животна искуства;
- фактори који непосредно доводе до самоубиства – нпр. конфликти са другим особама.

1.2. Тероризам

Тероризам представља општепознати појам и сматра се једним од основних изазова, ризика и претњи међународној заједници. Иако актуелан, наилазило се на многе проблеме приликом његовог дефинисања. Бројне дефиниције су критиковане, а основни проблем био је пронаћи сагласност и двоструки стандарди држава. Тероризам је друштвени феномен, представља продужетак политике и одувек је био покушај да се политички циљеви остваре другим, ванправним средствима. На својој политизацији значајно је добио након 11. септембра 2001. године и добро познатог напада Ал Каиде на Светски трговински центар и Пентагон. Тада је глобални лидер, САД, претрпео пораз од тероризма, а последица тога је била објављивање рата истом.

Од великог броја дефиниција можда је најадекватније истаћи ону аутора Мијалковског, који тероризам дефинише као примену смишљеног организованог и систематског насиља несuverеног (група, банда, организација, политичка странка, итд.) или сувереног (држава) субјекта, одлучног да и применом најгрубље физичке силе над унапред одабраном или насумичном жртвом (цивили, војници, политичари, итд.), ради њеног убиства, повређивања, психичког злостављања, киднаповања, приоритетно изазове колективне комплексе страха и несигурности у средини из које се жртва напада, да би постигао пројектовани политички циљ³.

На основу овога можемо закључити да је тероризам заправо средство преношења поруке и да њега нема без употребе физичког насиља, политичког карактера активности,

³ Стајић Љ., *Основи система безбедности*, Универзитет у Новом Саду – Правни факултет, Нови Сад, 2011, 264. стр.

изазивања страха и других психичких реакција, очекиваних ефеката и циљног, планираног и организованог деловања.

Тероризам се може класификовати према неколико критеријума⁴:

- Према циљевима:
 1. идеолошки мотивисан (левичарски и десничарски);
 2. етносепаратистички;
 3. верски фундиран тероризам (тероризам секти и религијски).
- Према средствима:
 1. класични;
 2. биохемијски;
 3. нуклеарни.
- Према методама:
 1. класични;
 2. самоубилачки;
 3. сајбер-тероризам;
 4. нарко-тероризам.
- Према типу субјекта:
 1. индивидуални;
 2. тероризам организација и илегалних група;
 3. институционални.

1.3. Појам самоубилачког тероризма

Самоубилачки тероризам јесте врста тероризма у којем се као главни метод користе самоубилачки напади – насилни акти који за циљ имају смрт једног или више људи, уз велику материјалну штету, а који се изводе на такав начин да је и смрт самог нападача неизбежна.

Самоубилачки тероризам је све распрострањенији у глобалном смислу и може се забележити експоненцијални раст оваквих напада. Иако су присутни већ две хиљаде година

⁴ <http://www.nspm.rs/prikazi/dragan-simeunovic-terorizam-opsti-deo.html?alphabet=l>

уназад, приоритетан задатак међународне заједнице да искорени ову глобалну претњу постао је тек након 11/9, јер је тада постало јасно да свака тачка на свету може постати мета.

Неопходно је отклонити и неколико предрасуда везаних за овај појам. Пре свега, као што је већ речено, ово није модерна појава, већ прати људску цивилизацију од њеног почетка, кроз све историјске периоде. Бројни су примери оваквих чинова од античког доба, преко наредних историјских периода, светских ратова, па све до 11/9 и данас. Друго, ова појава није својствена само муслиманским терористичким организацијама и исламу, већ представља модус операнди и других немуслиманских организација. Чак постоје докази да је самоубилачки тероризам старији од ислама. Такође, треба истаћи да саможртвовање није пракса само источних народа и њихове културе, већ је она раширена и код неких европских и хришћанских народа. Треба и демантовати став да су терористи самоубице поремећене, очајне, сиромашне особе, јер су оне често сасвим супротно, а практикује се да буду регрутоване из различитих друштвених слојева.

Дакле, самостални чин самоубиства је доста различит од самоубилачког напада, јер се самоубиство везује за стање депресије или безнађа, са тежњом да се прекине психичка патња. Особе које су блиске самоубици на овај чин гледају негативно, покушавају да га одврате од тога, а уколико се деси осећају изложеност срамоти. Са друге стране, самоубилачки напади су супротност - на ово дело особа гледа као шансу, ближњи најчешће подстичу ову особу на такво дело и добијају користи због њега, а друштво на то гледа као херојски чин.

2. ИСТОРИЈАТ И ОБЕЛЕЖЈА САМОУБИЛАЧКОГ ТЕРОРИЗМА

2.1. Историјат самоубилачког тероризма

Сопствено жртвовање зарад идеала није страно људској историји, стога самоубилачки тероризам, као модус операнди има дугу историју и није творевина двадесетог века. Прве самоубице постојале су још пре две хиљаде година, а то су били припадници јеврејских секти Зилота и Сикара у старој Јудеји под окупацијом Римљана. Први пример саможртвовања у име Алаха датира још од 800. године, у бици код Карбале, где је Хусеин ибн Али повео своја 72 шиитска следбеника у напад на 10000 сунитских војника. Том приликом је он прихватио своју судбину и заузео морални став против тираније и неправде.

Битно је поменути и асасине, верску секту која је настала у 11. веку на територији данашњег Ирана. Они су били усмерени против власти у Багдаду, а чланове су припремали да умру током напада. Своје акције изводили су од 1090. до 1270. године, у којима су следили свог вођу, а смрт је била награда за њихове заслуге. Карактерисале су их брзе и краткотрајне акције, чији циљ није био да се наметну у градовима и селима, већ би се након напада враћали у планине. То је чинило основну снагу асасина. Главна специфичност њихових напада била је употреба дроге, углавном хашиша, како би сузбили страх од смрти и у борбу улазили без осећаја опасности. Такође, дрогу су користили и приликом регрутовања деце у своје редове.

У 18. и 19. веку самоубилачки тероризам је био заступљен међу азијским муслиманима, посебно на територији Индије, Индонезије и Филипина. Основни мотив ових напада била је борба против хегемоније Запада и колонијалне власти. У почетку, терористи су били мањина међу муслиманима, али су изазивали велики страх код Европљана. Када су схватили да отпор европским колонијалистима не може бити ефикасан, муслимани су започели са индивидуалним нападима, чија је намера била да застраше Европљане, али и због своје религиозне обавезе и индивидуалне награде, јер је појам мучеништва попримио епитет херојства, те се веома поштовао међу муслиманима.

Самоубилачки напади били су карактеристични и за руске радикале у периоду 19.

века, након открића динамита. У својим нападима руски радикали користили су тактику у којој су веома близу прилазили мети, са лоше израђеним експлозивним направама, са малим разорним дејством, па су ризиковали да и сами настрадају приликом извођења операције. У том смислу треба поменути организацију Народна воља, која је у једном оваквом самоубилачком нападу успела да убије цара Александра II, 1881. године.

Са развојем и усавршавањем експлозивних средстава и направа број самоубилачких напада је ипак опао. Разлог томе је био тај да је напредна технологија омогућила да не буде неопходно жртвовање нападача током напада. Самоубилачки методи у 20. веку замењени су даљинским активирањем експлозива, узимањем талаца, нападима на авионе, итд. Развијањем противтерористичких мера поједини методи почињу да губе на популарности, и изискују да терористи развијају нове стратегије и тактике. Из тог разлога, самоубилачки напади поново добијају на популарности.

На основу ових историјских примера може се закључити да самоубилачки напади нису били део опште стратегије терористичких организација, нису имали систематски карактер у правом смислу те речи. Могли су се посматрати као споредни изоловани инциденти. Као почетак савремене и модерне ере самоубилачког тероризма најчешће се узима 1983. година и напад на америчку амбасаду у Бејруту (Либан). Након овог догађаја забележено је преко 300 напада ове врсте, само у наредних 20 година. Ти напади су се углавном догађали на територији Либана, Израела, Индије, Пакистана, Шри Ланке, Турске, Русије и САД-а.

Ипак, сама идеологија која подстиче и подржава овај метод ратовања има своје зачетке и пре напада у Либану. Наиме, у тежњи да се успостави оригинално исламско друштво, у Ирану је подигнута исламска револуција под вођством Хомеинија, у којој је негована идеја о човеку који је спреман да умре за ратну победу. Ова идеја је оснажена током иранско-ирачког рата 1980. године, где је Иран био надјачан од стране Ирака и Садама Хусеина. У том рату Иран је показао спремност да се супротстави окупатору, на националном и личном нивоу, а смрт војника значила је његово место у рају. Пример Ирана је оставио снажан утицај на остале земље Блиског истока, а Хомеинијева идеологија оснажила је почетак модерне ере самоубилачког тероризма.

2.2. Обележја савременог самоубилачког тероризма

Самоубилачки напад је временом постао саставни део систематске политике и стратегије неких терористичких организација. Самоубилачки тероризам је најагресивнији облик тероризма, а самоубилачки напад истовремено најопаснији модус операнди савременог тероризма. Помоћу овог метода терористичке организације настоје да се обрачунају са надмоћнијим противником и остваре своје криминалне циљеве. Поред тога, велики страх изазива могућност модификовања ове тактике уз комбиновање са неконвенционалним оружјем - хемијским, нуклеарним и биолошким.

Када се говори о самоубилачком тероризму, неки овај појам повезују са изразом самоубилачко бомбардовање, геноцидно бомбардовање, самоубилачке операције... Међутим, општеприхваћено је да се користи феномен самоубилачки напад, који Роберт Пајп дефинише у ужем и ширем смислу. Ужа дефиниција подразумева ситуације у којима нападач одузима живот себи директно током акције, док према широј дефиницији самоубилачки напад обухвата сваку ситуацију у којој је извесно да ће терориста изгубити живот у току акције, чак и оне ситуације у којима он не одузима сам себи живот⁵. Међутим, можда је исправније фокусирати се на ужи појам самоубилачког тероризма, јер је у свести нападача да његова загарантована смрт јесте предуслов за успех мисије.

На основу многобројних анализа тероризма, могу се истаћи неке специфичности и обележја овог феномена. Прво, самоубилачки напади нису изоловани инциденти, нити је време њиховог извршења случајно изабрано, јер терористичке организације имају осећај за време и готово сви самоубилачки напади дешавали су се у склопу ширих кампања насиља са циљем да изазову последице у битним политичким тренуцима. Поред тога, најчешће се као мете бирају демократске државе, јер јавност у демократским државама има већи утицај на доношење политичких одлука него у недемократским, те принуда којом се терористи служе изазива такво стање страха.

Хофман издваја неколико карактеристичних обележја самоубилачког тероризма⁶:

- економичност - овакви напади не захтевају високе финансијске и материјалне

⁵ Pape R., *Dying to win*, Random house, 2005.

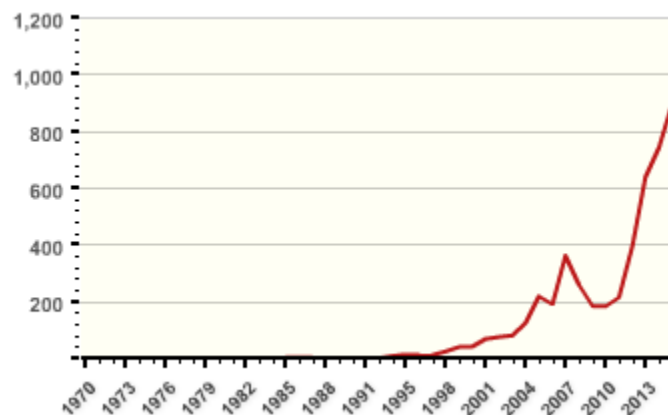
⁶ Милошевић М., *Терористи: Жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2009, 140. стр.

трошкове;

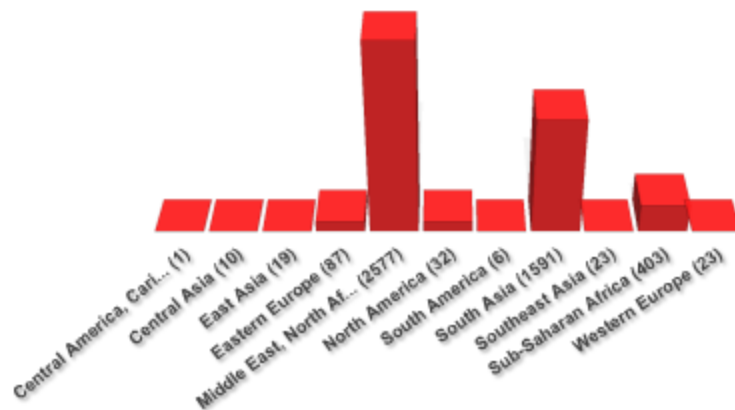
- организација ових напада није компликована;
- шансе за откривање сарадника су минималне;
- овакви напади увек су медијски испраћени;
- овим нападима смањује се поверење у државу и њену способност да заштити становништво.

Са техничког аспекта ова врста напада се може извести на неколико начина - возилом натовареним експлозивом, мотоциклом, моторним чамцем, авионом, или се може заснивати на самом човеку, опремљеним појасом са експлозивом, ватреним оружјем, где поприма епитет “паметне бомбе”. Циљеви ових напада могу бити војни, политички, цивилно становништво, дипломатски, инфраструктура, транспорт и саобраћај, пословни објекти и други.

Према подацима из “Global terrorism database” до краја 2015. године извршено је званично 4772 самоубилачких терористичких напада. Поприште ових напада последњих година јесте територија Иламске државе, а најчешће су то били региони Средњег истока и Северне Африке, а након тога Јужна Азија. Ово нам показују и следећи статистички подаци:

Прилог 1. – Број самоубилачких напада по годинама, извор: Global terrorism database

Прилог 2. – Број самоубилачких напада по регионима, извор: Global terrorism database

3. ФАКТОРИ МОТИВАЦИЈЕ ТЕРОРИСТА САМОУБИЦА

Мотивација представља процес покретања и усмеравања активности, док је мотив нешто што подстиче организам на акцију, или подржава и усмерава акцију коју је организам већ једном покренуо⁷.

Појединци се придружују терористичким организацијама из више разлога: за неке је то потреба за припадањем, за неке поправљање социјалног статуса, неким повод за акцију и узбуђење, а неким чак стицање материјалне добити. Поједини аутори у први план стављају одмазду за учињену неправду, као и потрагу за идентитетом. Међутим, терористичке организације се разликују, а поједине као свој заштитни знак користе самоубилачку тактику и то су углавном организације чија је идеологија радикални ислам. Поставља се питање који су то фактори који мотивишу припаднике терористичких организација да донесу и учврсте одлуку о учешћу у оваквом нападу? Психоаналитичка, неоаналитичка и когнитивистичка објашњења могу користити приликом тумачења овог феномена, али га не могу у потпуности објаснити. Стога, најбоље решење је асоцирати се на разматање овог појма са психо-социјалног аспекта и притом разликовати мотивацију исламских терориста самоубица, такозваних шахида, и мотивацију осталих терориста самоубица, али и посебан акценат ставити на терористе самоубице женског пола.

3.1. Шахид

Шахид, исламски терориста самоубица, за себе и своје окружење, не сматра се очајником који жели да оконча сопствени живот, већ мучеником у светом рату – цихаду. Он постаје херој (арап. *Istishhad*), неко ко себи и својој породици доноси част и одређене социјалне користи. Понашање шахида и његова одлука да се жртвује за цихад је заправо рационална егзистенцијална одлука, што се види на основу личних и социјалних погодности, за које он сматра да добија.

Личне користи шахида су⁸:

⁷ Гађиновић Р., *Тероризам*, Драслер, Београд, 2005.

⁸ Милошевић М., *Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2009, 152-153. стр.

- појединац који се жртвује за џихад и изврши самоубилачки напад постхумно стиче велику славу и почаст у оквиру своје друштвене заједнице; добија титулу хероја и то је неодољива шанса за једног просечног припаника друштва;
- шахид овим делом заслужује одлазак у џенет, исламски рај, где га чекају хедонистичка уживања – 72 девице које му се стављају на располагање као награда за његово дело;
- шахид својим делом обезбеђује као награду место у рају и за још 70 својих рођака и пријатеља, што је такође велики мотивишући фактор.

Задатак терористичких организација је да преко своје идеологије, од психички здравих појединаца који немају суицидне предиспозиције, створе мученике за свети рат. Оне убеђују мученика да патње које ће претрпети заправо представљају чистиште за његове грехе. Поред тога, врши се утицај и на породично окружење шахида, обезбеђујући одређене социјалне користи његовој породици након извршеног напада.

Социјалне користи које стиче породица шахида су⁹:

- финансијска награда, која представља неку врсту компензације за претрпљени губитак породице, што је веома значајно, поготово у тешким економским ситуацијама;
- помак на социјалној лествици, јер породица постаје друштвено заслужна и добија велике почести и организују се прославе у име шахида, где се породици честита на његовом успеху.

Може се закључити да је основни услов за постојање шахида њихова индоктринација екстремистичком идеологијом. Поред тога, социјална депривација, фрустрација, мржња према ономе који је узрок томе, доприносе мотивацији за овакво дело. Постоји и утицај негативних животних искустава на криминалну личност терористе, која, с обзиром на то да се ради о екстремном чину, морају бити веома трауматична.

На основу свега реченог - личне и социјалне користи, угледа, материјалне добити, јаког утицаја идеологије организације, бенефиција, тога да шахид и његова породица

⁹ Милошевић М., *Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2009, 154. стр.

добиају опроштење грехова у следећем животу, као и да се локална заједница брине за чланове породице након смрти, може се закључити да поступање и избор шахида нису никако нерационални и неразумљиви.

3.2. Мотивација осталих терориста самоубица

Саможртвовање ради политичких циљева присутно је и ван ислама. Када се погледа шире, феномен самоубилачког тероризма може се применити у оквиру оне популације где је развијен култ мучеништва, каква је Ирска, где традиција саможртвовања вуче порекло из романтичарског периода у 18. и 19. веку. Ирска републиканска армија (ИРА) организовала је штрајкове глађу и самоубиства из политичких протеста, али таква дела не могу се сврстати у самоубилачки тероризам, јер изостаје елемент угрожавања живота других људи, што је заправо основна сврха самоубилачког тероризма. Такође, јапанске камиказе, иако намењене да лишењем сопственог живота убију и друге, не могу се сврстати у ову врсту тероризма, из разлога што су коришћене у оружаном сукобу усмерене против непријатељске војске.

Иако су и друге средине погодне за настајање самоубилачког тероризма, у правом смислу се под овом категоријом могу сматрати и упоредити са шахидом једино напади Тамилских тигрова. Ова организација је изузетак од правила да се самоубилачком тактиком служе само исламисти. Њени припадници су хиндуистичке вере и имају претежно националистичке и сепаратистичке циљеве. Своју активност започели су са камионима напуњеним експлозивом из којих су возачи искакали непосредно пред мету, али како тај метод није био прецизан, почели су се временом жртвовати и возачи. Ритуали и церемоније били су саставни део напада, чак је и вођа организације испраћао самоубицу у напад. Тиме се истицао психолошки фактор мотивације. Међутим, за разлику од шахида, код Тамилских тигрова саможртвовање није било у основи идеологије, иако је самоубиство било нешто учестало у хиндуистичкој религији. Али и овде се ради о злоупотреби вере ради остваривања циљева организације. Док је шахиду био обеђаван хедонизам након дела и награда коју ће његова породица добити, код Тамила се овај чин базира на части и лојалности према организацији, односно оданости циљевима.

У средини у којој се развија личност терористе мора постојати и изражена фрустрација која код њега развија агresiју, мржњу и тежњу за осветом. Може се закључити да и код шахида и код Тамислких тигрова се врши злоупотреба вере и идеологије ради политичке сврхе, култ политичког мучеништва и снажна агresiја и потреба за осветом, с једне стране, и емотивно незреле личности, са израженом кризом идентитета и неразвијеним егом, који представљају погодно тло за индоктринацију, са друге стране, при чему се као резултат јавља мотивација за самоубилачки тероризам¹⁰.

3.3. Терористи самоубице женског пола

Учешће жена у самоубилачким нападима је новина, али не и реткост. Бројни су овакви напади на територији Ирака, Чеченије и Израела, а о њима су покренуте бројне расправе. Разлог укључивања жена у самоубилачку тактику има, пре свега, практични значај, јер учешће жена у оваквим нападима представља неку врсту шока и новости за целокупну међународну заједницу, чиме се постиже фактор изненађења. Постоји и разлог техничке природе, јер жене обучене у традиционалну муслиманску ношњу не могу да буду идентификоване и често пролазе без безбедносне провере којој иначе подлежу мушкарци. Лица жена су прекривена никабом, што не дозвољава да им се открију емоције – узнемиреност, уплашеност или уплаканост. Такође, жене се лако могу прерушити у труднице и опасати експлозивом око стомака и на тај начин лакше доћи непримећене до мете. Често се формирају мешовити тимови састављени од жена и мушкараца, а неретко тим чини брачни пар (пример је напад у Оману 2005. године). Тимови могу да буду састављени и само од припадница женског пола, а битан је и значај мотивације и инспирације коју овакви подвизи имају за будуће самоубице.

Јасни су разлози опредељења организација за избор тактике која укључује жене у ове нападе, али се поставља питање шта мотивише жене да у њима учествују? Први елемент јесте екстремистичка идеологија, која делује на жене идентично као и на мушкарце. Такође, ствара се и традиција политичког мучеништва, која порекло има у изразу *муџахидаат* – жена ратник, који се користи за жене које су у прошлости имале моралну обавезу да помогну

¹⁰ Милошевић М., *Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2009, 164. стр.

мушкарцима у цихаду. Неке верске вође овакве своје ставове бране аргументом да уколико су жене у прошлости помагале мушкарцима онда то могу да раде и данас.

Учешћем у овим нападима жене настоје да превазиђу своју другоразредну улогу коју имају у друштву. Оне теже да се изборе за положај, углед и величину, макар постхумно. Такође, оне покушавају да привуку пажњу и укажу на конфликт који захвата њихову популацију, да искажу фрустрацију и угроженост којој су изложени, као и да пренесу поруку да су сва остала средства исцрпљена и да су припадници те популације спремни на све.

За разлику од шахида, коме се обећава ценет и његови ужици, жени ратнику се омогућава да у ценету задржи свог мужа, а ако њега нема онда ће јој бити додељен неки од шахида. Као и код шахида, значајне су социјалне користи које добија породица жене ратника – чланови добијају материјалну помоћ и социјални углед.

Често се жене, које су прекршиле моралне норме прељубом или нежељеном трудноћом, уцењују својим тешким друштвеним положајем да ће бити кажњаване и изложене срамоти или ће се угрозити живот неког од чланова породице, уколико не учествују у самоубилачком нападу и тако спасу част. Оне такође могу бити хипнотисане или омамљене употребом наркотика приликом врбовања.

Најбројнији напади од стране жена бележе се међу Тамилским тигровима, јер од свих самоубилачких напада које је ова организација извела, чак трећина њих се приписује женама. Вредни помена су напад ове организације из 1991. године, где је жена у нападу убила бившег индијског премијера Раџива Гандија, носећи експлозив испод хаљине прерушивши се у трудницу, као и напад 1999. године, када је на митингу за председника Шри Ланке једна жена разнела себе и још 23 особе, а ранила председницу Чандрику Камаратунгу. 1985. године у Израелу, једна шеснаестогодишња Либанка је разнела себе и двојицу израелских војника на контролном пункту, а пре тога направила видео снимак у којем је објашњавала циљ свог поступка. Од 2002. године са оваквим нападима започето је и у Палестини, када се једна 28-годишња Палестинка разнела бомбом у Јерусалиму. Жене припаднице ПКК-а извеле су 2/3 самоубилачких напада ове организације, а мотивација је била оданост лидеру ПКК-а, Абдулаху Оцалану, и социјални престиж. Напад ове врсте у Чеченији, од стране Црних удовица, догодио се у мају 2005. године када се жена,

претварајући се да је новинарка, разнела бомбом у региону Гудермас и том приликом усмртила 14 људи.

Прилог 3. – Терориста самоубица женског пола,
извор: <http://media.breitbart.com/media/2016/02/Female-suicide-bomber-Getty.jpg>

3.2. Психолошки профил терористе

У оквиру бројних исраживања покушано је да се одговори на питање “да ли постоји јединствени психолошки профил терористе?” Међутим, веома је тешко одредити структуру личности терористе из разлога што је чланство у терористичким организацијама тајно, терористи не пристају лако на интервјуисање, јер не желе да буду подвргнути никаквом психолошком испитивању или истраживању. Поједини аутори су покушали да терористичко понашање објасне на основу доминантних психичких фактора и вршили класификације типова личности склоних тероризму. Хакер је у својој књизи направио поделу терориста на: крсташе – који су инспирисани идеалистички и боре се за остварење виших циљева; криминалце – који тероризам користе као средство за остваривање личних циљева; болеснике – који су мотивисани лажним уверењима, који су последица њихове менталне болести. Немогуће је наићи на идеалног представника једног типа, а могуће је закључити да терористи самоубице највећим делом спадају у тип крсташа.

Пост је сматрао да узроци тероризма леже у две врсте психичких поремећаја – психопатологији и поремећајима личности. Према томе, постоје два типа терориста: анархо-терористички, код којих је разлог оваквог понашања дисфункционалност породице, због чега су развили непријатељска осећања према родитељима, услед чега се

супротстављају ауторитету, у овом случају државним властима; националистичко-сецесионистички – који осећа неправду учињену њиховој породици и због лојалности према њима супротстављају се друштву.

Расел и Милер су извршили најпознатији покушај одређивања психолошког профила терористе. Њихово истраживање укључивало је 350 чланова различитих терористичких група са простора Турске, Ирана, Шпаније, Немачке, Јапана, Палестине, Бразила и Аргентине. Резултат је био прототип терористе: стар је између 22 и 25 година, нежењен, мушког пола, припада породици више средње класе, има извесно академско образовање и екстремистичку политичку филозофију¹¹. Међутим, ова класификација је врло спорна, јер већина људи који одговарају овом опису неће никада постати терористе, а опет, постоје терористи који уопште не одговарају овом опису. Такође, организације ће увек инсистирати на фактору изненађења, па ће користити другачије типове терориста од наведених.

На основу свега може се закључити да се покушаји одређивања јединственог психолошког профила личности терористе свде на низ промашаја, јер се најчешће личност терористе не разликује од личности не-терористе. Чак и у оквиру једне организације њени припадници нису прављени по истом моделу и имају различита обележја. Дакле, нема јединственог психолошког профила терористе, самим тим ни терористе самоубице, и ради разумевања његове личности боље је решење базирати се на комбиновању ситуационих, индивидуалних и социјалних фактора, него инсистирати на чисто психичким.

¹¹ Милошевић М., *Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2009, 58.-59. стр.

4. СЕЛЕКЦИЈА И ПРИПРЕМА САМОУБИЦА ЗА НАПАД

Извођење самоубилачког напада подразумева комплексан систем припрема. Након што је одлука о нападу донета, неопходно је спровести у дело неколико одвојених операција, и то¹²:

1. избор циља;
2. прикупљање података;
3. регрутовање самоубице;
4. физички и духовни тренинг;
5. припрема експлозива и средстава напада и
6. транспорт бомбаша у подручје мете.

Овај процес углавном укључује и друге терористе и сараднике који неће извршити напад, али се без њих исти не може извршити. Припреме за извођење напада могу трајати и до неколико месеци, али уколико хитност извођења напада захтева, припрема се може смањити и на неколико дана.

4.1. Селекција, регрутовање и припрема самоубице

Регрутовање и селекција самоубице подразумева одабир кандидата који је спреман за “путовање у рај”. Приликом селекције и регрутовања води се рачуна о појединим карактеристикама и особинама кандидата, а пре свега¹³:

1. религиозност или национална посвећеност;
2. перцепција на нанесену неправду;
3. способност да се одупре снажном психолошком притиску и
4. способност да се остане у тајности.

На пример, припадници Палестинског исламског цихада инсистирају да се не бирају особе које имају криминални досије, како не би подстакли сумњу служби безбедности.

¹² Мићић П., *Самоубилачки тероризам*, Удружење дипломаца Центра Џорџ Маршал, Београд, 2006, 65. стр.

¹³ Исто.

Такође, ова организација не регрутује ни депресивне особе, односно особе склоне самоубиству, јер уколико је особа склона самоубиству неће јој се дозволити да изврши мученичку операцију – “да бисте постали мученик ви морате волети да живите”.

Приликом регрутовања кандидата за самоубилачке нападе под окриљем Ал Каиде, проповедници цихада, имами, имају две тактике. Оним муслиманима који воде западњачки стил живота, пију алкохолна пића, одржавају ванбрачне везе, усађују у главу представе о паклу који их очекује уколико наставе истим режимом, али и о благодетима раја које их очекују ако промене начин живота. Оним муслиманима, који живе на ивици друштва, причају приче о задовољствима раја, која их очекују након мученичке смрти. За имама прави муцахедин не треба да мисли ни на шта друго сем да постане мученик и оде у рај. У ту сврху, такође, подстиче се мржња према Западу.

Приликом одабира кандидата, Хамас обично одбија оне који још увек немају 18 година, оне који једини доносе зараду својим породицама или који су ожењени и имају породичне обавезе. На пример, уколико се два брата кандидују, један увек бива одбијен. 90-их година главно место за избор кандидата била је џамија, међутим, данас се врбовање може изводити било где - у школи, универзитету, болници...

Након датих примера, ипак се може идентификовати неколико начина регрутовања карактеристичних за терористичке организације¹⁴:

1. регрутовање уз помоћ “осматрача” у џамијама или на религиозним курсевима;
2. регрутовање добровољаца из редова активиста организације;
3. регрутовање уз помоћ родбинских веза;
4. добровољци који самоубилачки напад користе за освету због личне трагедије;
5. присилно регрутовање;
6. жене које самоубилачким нападом настоје да побољшају свој статус и повећају поштовање према њима.

Након регрутовања самоубице следи испитивање погодности кандидата за мисију, а ако се испостави да је погодан, кандидат даље пролази кроз емоционалну и психолошку обуку.

¹⁴ Мићић П., *Самоубилачки тероризам*, Удружење дипломаца Центра Џорџ Маршал, Београд, 2006, 66. стр.

Обука самоубице се изводи на два нивоа: религозна и идеолошка обука и техничко-оперативна обука. Религиозна обука је карактеристична за исламске терористичке организације, сврха јој је савлађивање страха од смрти и пружање емоционалне подршке кандидату. Главну улогу овде играју свештеници, који религиозно оправдавају извођење самоубилачког напада и објашњавају награде које чекају нападача у “свету у који иде”. На другом нивоу обухватају се техничке и оперативне компоненте напада: упознавање нападача са средствима за активирање експлозивних пуњења, упутствима како да се сакрије бомба и доспе до циља, смернице које се односе на детаље мисије (врста мете, начин транспорта до мете, време напада, итд.). Након тога, бомбаш самоубица бива изолован од своје породице и пријатеља до самог напада, а некада се придружује ћелији од неколико самоубица, где свако чека свој ред и време напада.

Успех сваког самоубилачког напада зависи углавном од три компоненте: степен тајности припрема, извиђање циља и пажљиве припреме, и то јер од тајности зависи изненађење напада, извиђањем циља се прикупљају оперативни подаци на основу којих се детаљно разрађује план, а припрема омогућава да бомбаш остане непримећен све до самог напада. Када је оперативни план разрађен активира се и подршка, односно тимови људи који су одговорни за смештај, снабдевање, трансфер, транспорт, итд. Ради успеха операције организације формирају широке мреже агената чији је основни задатак да прикупљају обавештајне податке о циљу напада. Они не морају бити чланови организације, већ је довољно да буду симпатизери који имају свој стални посао као покриће.

За добру припрему мора се обезбедити новац, којим се финансирају сви учесници, транспорт, смештај, израда експлозивне направе као и многе друге потребе. Нужно је да организације самостално развијају и своје технолошке способности, у смислу усавршавања експлозивних направа. Стога користе опремљене радионице где израђују бомбе, а на том послу обично ради од два до три лица, која су специјализована за израду експлозивних направа, такозвани “инжењери”.

На место извршења самоубицу довози једно лице, које обично није члан организације, већ неко друго лице, које је способно да украде возило, искусно у бежању од полиције и добро познаје путеве.

На самог бомбаша постоји неколико подручја утицаја, који позитивно или негативно могу утицати на његову одлуку да дело учини или не учини. Први фактор јесте његова

фамилија, која, с једне стране охрабрује чин нападача због социјалног престижа и финансијске награде која јој следи, али са друге стране, иста фамилија ће претрпети зло, што може умањити мотивацију за његов чин.

Други фактор јесте оперативно језгро, које чине активисти који иницирају напад, регрутују и обучавају терористу, израђују експлозивну нараву и осмишљају целокупан напад. Тада нападач бива изолован од своје породице и пријатеља, како не би дошао у искушење да разматра изнова своју одлуку и одустане од ње.

Трећи фактор јесу сарадници, који се баве потребама самоубице до самог тренутка извођења напада. Иако је утицај сарадника на бомбаша овде најмањи, успех ове фазе је најбитнији за целокупан напад.

Последњи круг утицаја јесте друштво у којем нападач живи, јер солидарност друштва са коришћењем самоубилачке тактике формира атмосферу за извођење оваквог напада.

Прилог 4. – Изглед бомбаша самоубице,

извор: <http://zalnews.com/wp-content/uploads/2014/12/Suicide-Bonbers.jpg>

4.2. Средства за извршење напада

Самоубилачки напади су неизводљиви без употребе експлозива. Експлозиви су хемијске смеше које се детонирају под дејством спољног импулса, који може бити механички, топлотни или експлозивни. Основна особина експлозива је да емитују велику топлоту и притисак након експлозије, а за саму експлозију битна је велика количина

енергије која се развија, као и брзина којом се она развија

Експлозивни подразумевају следеће¹⁵:

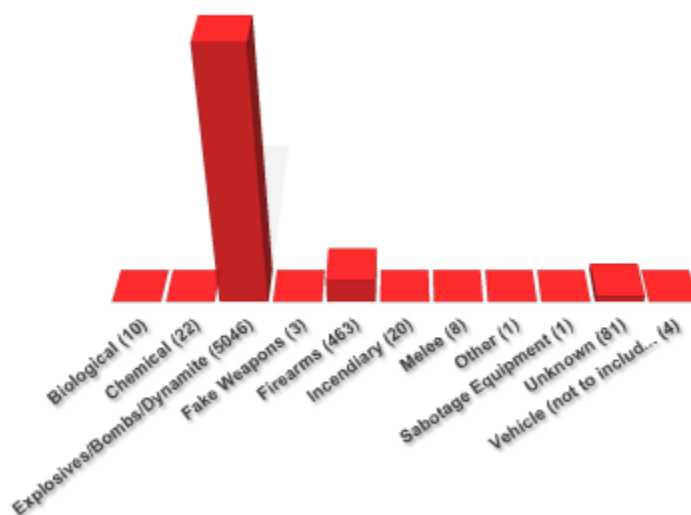
1. привредни експлозивни – користе се за ломљење и уситњавање минералних сировина и других материјала, рушење грађевинских објеката;
2. средства за иницирање експлозивних супстанци;
3. пиротехничка средства – намењена за стварање топлоте, светла или дима, кроз самосталне егзотермне хемијске реакције;
4. стрелјива – све врсте чаура или патрона, напуњених барутом, а ту спадају бомбе, ракете, пројектили, мине;
5. барути;
6. производи пуњени експлозивним супстанцама;
7. сировине експлозивних својстава.

Генерално, експлозивни се могу поделити у две групе¹⁶: 1) експлозивни високог реда (high order explosives - HE) и 2) експлозивни ниског реда (low order explosives - LE). Прву групу чине експлозивни који имају висок ударни талас, односно притисак, а често могу бити обогаћени хемијским или радиоактивним супстанцама. Ту спадају ТНТ, динамит, Семтекс, Ц-4 и нитро-глицерин и обично се користе у војној индустрији. У другу групу спадају експлозивни са ниским ударним таласом и то су ручне бомбе, барут и експлозивне направе ручне израде, на бази нафте или петролеја (на пример Молотовљев коктел), а управо овакве експлозиве користе терористи у својим нападима. На пример, Палестинци најчешће користе два типа експлозива: дво-пероксид ацетон и ТНТ. Велику опасност представља могућност да се ови напади спроведу употребом неконвенционалног оружја, и то: хемијског (хлор и сарин), биолошког (антракс) и радиоактивног (нуклеарног). Такви напади су се дешавали, а пример је напад биолошким оружјем - антраксом у токијској железници.

Као што је већ поменуто, ова врста напада се може извести на неколико начина - возилом натовареним експлозивом, мотоциклом, моторним чамцем, авионом, или се може заснивати на самом човеку, опремљеним појасом са експлозивом где поприма епитет “паметне бомбе”.

¹⁵ https://bib.irb.hr/datoteka/752600.Bozic_Lukic_Petrovic_Eksplozivi_u_teroristickim_napadima.pdf

¹⁶ Исто.

Прилог 5. – Врсте оружја у самоубилачким нападима, извор: Global terrorism database

На основу прилога може се видети да је убедљиво највише напада извршено употребом експлозива и динамита, али није искључена ни употреба неконвенционалног оружја, што представља велику опасност у будућности, јер ће терористи težiti да повећају ефикасност својих напада.

5. НАПАДИ ПОЈЕДИНИХ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

5.1. Самоубилачки напади Хезболаха

Хезболах (Исламски джихад) је терористичка организација настала на простору Либана почетком осамдесетих година, која се прва користила самоубилачким нападима па се може сматрати пиониром самоубилачког тероризма у региону и свету. Вођа Хезболаха на почетку постојања, шеик Фалдалах, је усвојио већ поменути Хомеинијеву идеологију, која је једина оправдавала саможртвовање у корист оправданих циљева, иако је ислам забрањивао одузимање сопственог живота. Поред тога, Хезболах је била мала организација, самим тим осетљива на губитак чланова, па је морала да обезбеди велику ефикасност својих напада.

Први напад, који се сматра почетком ере самоубилачког тероризма, Хезболах је извео 18. априла 1983. године, у Бејруту. Напад је изведен на америчку амбасаду и том приликом погинуле су 63 особе, а повређено 120. Шест месеци касније, 23. октобра, извршен је напад на Команду америчких маринаца и француске мултинационалне снаге, и тада је погинуло 241, а повређено 75 особа.

Вредни помена су и напади у Буенос Ајресу 1992. и 1994. године, у првом је погинуло 29 људи и рањено 220, а у другом је погинуло 85 и рањено 236 особа. Након овог периода ефекат и активност Хезболаха су знатно умањени, али је вредан помена због пионирске улоге коју је имао у области самоубилачког тероризма.

Прилог 6. – Грб Хезболаха, извор: <http://www.crwflags.com/>

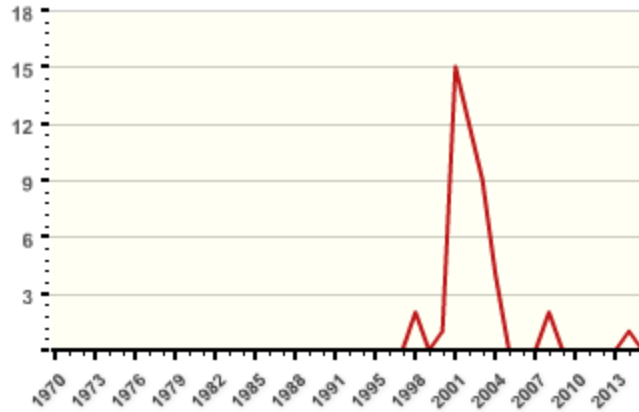
5.2. Самоубилачки напади на територији Израела

На простору Израела, тачније на окупираним територијама Западне обале и појаса Газе, праксу самоубилачких напада имале су две палестинске терористичке организације - Хамас и Палестински исламски джихад. Ове организације нису признавале мировни споразум са Израелом, а са самоубилачким нападима започеле су 1993. године, чему је допринело протеривање неколико стотина исламиста из појаса Газе и Западне обале у Либан, 1992. године. Тамо су дошли у додир са Хезболахом, чији чланови су им пружили оперативну и духовну обуку за извођење самоубилачких напада. Циљ ових напада био је разграничавање израелско-палестинског мировног процеса. Одлука о нападу зависила је од неколико чинилаца: мировног процеса, израелске политике према палестинској самоуправи, израелских противтерористичких мера и става палестинске јавности према овој врсти напада.

Најмасовнији самоубилачки напади изведени од стране ових организација јесу они у Јерусалиму 2001. и 2003. године, у којима је погинуло 16 и 19, а рањено 130 и 100 особа, као и они напади изведени истих година, али у Тел Авиву, у којима је страдало преко 40 особа, а повређено око 200.

Ове организације одговорне су и за још неке самоубилачке нападе:

- 25. мај 2001. године – МаШарон тржни центар, у којем је погинуло пет, а рањено 100 људи;
- 27. марта 2002. године догодио се такозвани Песовер масакр, где се бомбаш самоубица разнео у хотелу у Нетањи и убио 30, а ранио 140 цивила;
- 14. марта 2004. године десио се Ашдод порт масакр од стране два бомбаша, и тада је погинуло 10 особа.

Прилог 7. – Самоубилачки напади Хамаса, извор: Global terrorism database

5.3. Самоубилачки напади Тамилских тигрова

Тамилски тигрови представљају терористичку организацију са највише изведених самоубилачких напада, најбруталнију организацију која је икада користила самоубилачки тероризам. Основани су 1972. године, са циљем стицања независности тамилске мањине која чини 12,5 % становништва Шри Ланке, под пуним именом Ослободилачки тигрови Тамилског елата (LTTE). Са самоубилачким нападима почели су 1987. године, а ти напади су углавном били усмерени на војне циљеве. Карактеристични су били напади камионима напуњених експлозивом, из којег би возач искочио недалеко од циља. Међутим, ови напади су често бивали неефикасни јер камиони нису погађали прецизно циљеве. Први такав напад уз жртвовање возача извео је возач са именом Милер, који се за тај чин добровољно пријавио, а том приликом је усмртио 16 и ранио 22 војника.

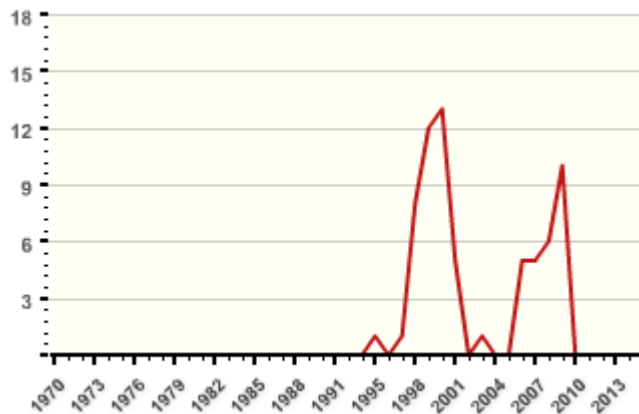
Карактеристично за Тамилске тигрове је то што су носили капсуле цијанида око врата, којим би се убили у случају да буду ухапшени, а на тај начин су допринели прихватању саможртвовања као дела културе ове организације.

Добровољци за извршавање оваквих напада били су истакнути војници, богате војничке каријере, који су долазили из најбољих борбених јединица. Најбитнији самоубилачки напади од стране ових војника десили су се:

- 23. фебруара 1998. године - извршен је напад на војну базу Поинт Педро у којем је погинуло 54 војника;
- 5. марта 1998. године - циљ самоубилачког напада била централна аутобуска станица

у Коломбу (Шри Ланка), где је погинуло 37, а рањено 260 људи;

- напад са највећим бројем жртава засигурно је онај из 2006. године у Тринкомалију, познат као Хабарна масакр, у којем је коришћен камион са експлозивом, усмерен према конвоју од 15 војничких аутобуса, и притом усмртио 103 и ранио 150 војника;
- 20. априла 2009. године догодио се самоубилачки напад у Путумапалану, када је погинуло 20, а рањено 200 људи, за који се сматра да иза њега стоје Тамислски тигрови, и након ког су они престали са терористичким активностима.

Прилог 8. – Самоубилачки напади Тамилских тигрова,
извор: Global terrorism database

5.4. Самоубилачки напади Ал Каиде

Ал Каида је засигурно најпознатија терористичка организација у свету. Настала је 90-их година и основу је чинила група бораца која је учествовала у рату у Авганистану против Совјета. Основни циљ је био да се унапреди концепт Осаме Бин Ладена о ширењу милитантног ислама изван граница Авганистана, као и да се успостави владавина режима који функционише према исламском религиозном праву, првенствено у муслиманским земљама – Саудијска Арабија, Египат, Пакистан, а потом и успостављање исламске аутономије у земљама где постоје муслиманске мањине. Врхунац визије Ал Каиде је да предводи муслимане ка успостављању јединственог ентитета – калифата.

Када је организација достигла одговарајући ниво моћи, створила базу и оперативно сазрела, почела је са тактиком самоубилачких напада, од којих су најбитнији:

- први напад који се догодио 7. августа 1993. године, на америчке амбасаде у Најробију (Кенија) и Дар ел Саламу (Танзанија), када је погинуло 224, а рањено преко 4000 особа;
- 12. октобра 2000. године, нападом на амерички разарач “USS Cole” у територијалним водама Јемена, и том приликом је погинуло 17, а рањено 35 морнара.

Најбитнији напади ове организације догодили су се, свакако, 11. септембра 2001. године, у Њујорку и Вашингтону, што представља прекретницу у посматрању тероризма и борбе против њега, па се може рећи да је управо Ал Каида трансформисала самоубилачки тероризам од локалног до међународног феномена и у томе је њен највећи значај.

5.4.1. Напади 11. септембра

Терористички напади 11. септембра 2001. године представљају најмасовније самоубилачке нападе у историји, а уједно и најзначанији догађај 21. века. Они су изведени од стране Ал Каиде и Осаме Бин Ладена на њеном челу. Основни мотив за овакав напад био је превелики утицај САД-а на Блиском истоку - вођење политике у блискоисточним земљама, изнуривање становништва и искоришћавање ресурса Арабијског полуострва. Прихватајући одговорност за овај злочин 2004. године, Осама Бин Ладен је овај чин истакао као борбу за слободу свог народа.

11. септембра одиграла су се четири напада употребом авиона. Први напад извршен је у Њујорку, у 8:46 по њујоршком времену, када је отет авион Американ еирлајнса, Боинг 767 на лету 11 из Бостона, и ударио у северну кулу Светског трговинског центра, између 94. и 98. спрата. Други авион, Јунајтед еирлајнса, на лету 175 из Бостона, такође Боинг 767, у 9:03, ударио је у јужну кулу Светског трговинског центра, између 78. и 84. спрата. Мета трећег напада био је Пентагон – америчко министарство одбране, у Вашингтону. Авион Американ еирлајнса, на лету 77, у 9:37 погодио је југозападно крило Пентагона и урушио део структуре. Четврти авион, Јунајтед еирлајнса, отет је на лету 93 из Њу Џерсија, а у 10:03 срушио се надомак Шанксвила у Пенсилванији. Овај авион није стигао до своје мете, вероватно Беле куће или Стејт департмента, који су хитно били евакуисани, а разлог томе је тај што су путници онемогућили извођење напада, јер су били информисани о нападима

који су се десили истог дана.

Последице ових напада биле су трагичне. У прва два напада животе је изгубило око 2750 људи, у трећем нападу 184, а у четвртном 40, док према неким подацима укупно је било 2974 погинулих¹⁷. Број повређених остаје непознат. Нападе је извело укупно 19 терориста самоубица, а све је алудирало на то да иза њих стоји Осама Бин Ладен. Нађени су докази који то потврђују, а он је своју одговорност јавно признао тек 2004. године. Такође, помињу се и бројне теорије завере, о томе како су одређени државници за ове нападе унапред знали и свесно нису предузели ништа, као и то да су претходила упозорења која нису схваћена озбиљно.

Ови напади су оштро осуђивани од стране међународне заједнице и промениле политику држава. САД су након напада објавиле рат Авганистану, а истовремено и тероризму, јер је постало јасно да свака тачка на свету може постати мета. У томе су им се придружиле и остале државе међународне заједнице, а економска штета коју су САД доживеле се може ставити у други план.

5.5. Самоубилачки напади Курда

Курдска радничка партија (ПКК) је са самоубилачким нападима започела 1996. године, под вођством Абдулаха Олаџана. Разлог за прибегавање овој тактици били су војни неуспеси у годинама пре тога, па су организацији требала ефикаснија средства ради подизања морала својих чланова. Главни противник Курда била је, а и данас је, Република Турска, а овакви напади су послужили као демонстрација моћи, иако су били нужно средство. Оправдање за своје самоубилачке нападе налазили су у борби за национално ослобођење, а главни мотиви појединцима били су национализам и лојалност вођама организације. Након хапшења Олаџана 1999. године ПКК је престала са самоубилачким нападима, а на место вође дошао је Мурат Карацилан.

У периоду између 1996. и 1999. године извршили су 15 напада ове врсте, у којима је погинуло 19 и рањено 138 људи. У нову серију напада ушло се 2007. године, тада су извршена два самоубилачка напада, 22. маја и 4. јуна, а у њима је погинуло 16 особа, а исто

¹⁷ <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks>

толико рањено. Последњих година ова терористичка организација је доста активна на пољу самоубилачких напада. Она је, поред ИСИЛ-а, одговорна и за напад у Анкари 10. октобра 2015. године, у којем је погинуло 105, а рањено 245 особа.

5.6. Самоубилачки напади Чечена

Чечени су се у сукобима против Русије, у борби за независност Чеченије, између осталог, користили и самоубилачким нападима. Тероризмом су се служили од самог почетка сукоба 1994. године. У својој борби су чак имали обуку и подршку Ал Каиде. Међутим, са извођењем самоубилачких напада започели су тек након 2000. године, и у почетку су их изводили само унутар Чеченије. Ти напади су углавном били усмерени ка војним објектима и циљевима, и у периоду од 2000. до 2002. године изведено је седам напада, у којима је живот изгубило 60 људи. Ови напади су се углавном вршили употребом камиона натоварених експлозивом, у којима би се и сам возач жртвовао.

Од 2002. године уследио је низ самоубилачких напада, од којих се издвајају следећи¹⁸:

- 23.-26. октобра 2002. године 40 чеченских терориста са самоубилачким прслуцима окупирали је позориште “Дубравка” у Москви, где су узели око 800 талаца; напад је предводио Мовсар Барајев, а након спасилачке акције погинуло је 129 талаца;
- 27. децембра 2002. године бомбаш самоубица извршио је напад на зграду владе у Грозном и убио 60 људи;
- 5. децембра 2003. године погинуло је 46 путника у возу на југозападу Русије, у самоубилачком нападу чеченских терориста;
- 6. фебруара 2004. године бомбаш самоубица активирао је експлозив у возу у Москви и убио 40, а ранио 136 људи;
- 1.-3. септембра 2004. године око 30 терориста самоубица заузело је школу у Беслану у Осетији, где је под опсадом било око 1300 деце, наставника и родитеља, а након неуспеле акције спасавања погинуо је 331 талац (160 деце) и око 700 их је рањено;
- 24. јануара 2011. године догодио се напад на аеродрому “Домодедово” у Москви,

¹⁸ <http://www.blic.rs/vesti/svet/hronologija-teroristickih-napada-u-rusiji/t48wx4j>

који је извршио двадесетогодишњи Могамед Јевлојев, и тада усмртио 35, а ранио преко 130 особа;

- 20. октобра 2013. године Наида Ахалајова активирала је експлозив у аутобусу градског саобраћаја у Волгограду и усмртила пет, а ранила 33 особе.

5.7. Самоубилачки напади на територији Исламске државе

Исламска држава је главно поприште самоубилачких напада у последње три године. Она представља терористичку државу, која захвата делове Ирака и Сирије, на којој живи близу 10 милиона становника. Већину становништва чине сунитски муслимани, а вође су следбеници салафизма – секте у оквиру сунитског ислама, док су припадници свих осталих вера и секти, чак и сунити који нису следбеници салафизма, проглашени као противници. Вођа ИСИЛ-а је Ел Багдади, за ког се верује да вуче порекло од Мухамеда.

Ова терористичка организација је у годинама своје борбе често прибегавала самоубилачкој тактици. Од формирања 2014. године до данас изведени су бројни напади на територији Ирака и Сирије, али и један на територији Европе. Они са највише жртава су били следећи:

- напади 4. и 6. децембра 2014. године на војне базе у Деир ез-Зору (Сирија) однели су 138 живота;
- серијом самоубилачких напада 15. и 16. маја 2015. године, усмерених према војним циљевима у Рамадију и Фалуџи у Ираку, убијено је 85 војника и полицајаца;
- 17. јула 2015. године десио се најмасовнији самоубилачки напад у Бани Саду у Ираку, када је погинуо 121, а рањено 130 цивила;
- ИСИЛ је одговоран и за напад у Багдаду 13. августа 2015. године када је погинуло 68, а рањено 152 људи;
- за већ поменути самоубилачки напад у Анкари 10. октобра 2015. године, у ком је живот изгубило 105 људи, поред ПКК-а је одговоран и ИСИЛ.

ИСИЛ извршава овакве нападе готово свакодневно, што нам показују претходни примери. У новембру 2015. године трагедија је задесила Француску. Наиме, 13. новембра у Паризу догодила су се четири напада за која је одговоран ИСИЛ. Од тих четири напада

један се може окарактерисати као самоубилачки. Он се одиграо у току фудбалске утакмице између Француске и Немачке, у околини “Стад де Франс”, стадиона на коме се играла утакмица. Тада су се двојица терориста разнела експлозивом у непосредној близини стадиона. Такође, током спашавања у оквиру талачке кризе у концертној дворани “Баталкан”, након спасилачке интервенције, пет терориста се разнело експлозивом. Иако сви напади нису имали карактеристике самоубилачких, ова тактика је била саставни део целокупне систематске акције терориста тог 13. новембра. У овим нападима живот је изгубило 118 људи, а 352 их је повређено¹⁹.

¹⁹ <http://www.blic.rs/vesti/svet/haos-u-parizu-u-pucnjavama-i-eksplozijama-vise-od-150-mrtvih-ubijeno-pet-terorista/zd2xcpk>

6. БОРБА ПРОТИВ САМОУБИЛАЧКОГ ТЕРОРИЗМА

На питање “како се одбранити од тероризма?” још увек није дат одговор. Борба против њега данас је ограничена, јер се велика средства и енергија усмеравају на санирање последица уместо на откривање узрока тероризма. По питању метода борбе, обично се инсистира на војном фактору и примени силе, док се разматрање извора и мотива тероризма ставља у други план. Неке државе настоје да елиминишу експанзију савременог тероризма, али различити политички, идеолошки и економски интереси то онемогућавају.

С обзиром на то да је терористички напад део систематске кампање насиља, он је добро организован и испланиран. Посебно, када се ради о самоубилачком нападу, он инсистира на изненађењу, тајности и доброј припреми. Иако је борба веома тешка, терористичке организације морају схватити да ће за своја дела платити високу цену. Иако ефикасне формуле за борбу против самоубилачког тероризма нема, постоји неколико група мера које се у тој борби примењују. То су: обавештајни рад, противтерористичке мере, безбедносне мере и психолошке мере.

6.1. Обавештајни рад

Може се слободно закључити да је обавештајни рад најбитнија карика у борби против тероризма. Терористичке организације врше дуготрајну припрему за напад који траје кратко и наступа изненадно, међутим, обавештајне службе су те које те нападе морају предвидети. Једино су оне надлежне да примењују тајне методе и средства како би откриле носиоце тајних делатности који прете да наруше безбедност земље. Заправо, читава борба против тероризма заснива се на ефикасној обавештајној служби, која је надлежна да разуме мотиве и начин размишљања терориста. У том смислу обавештајне службе настоје да открију индикаторе који упућују на могућност појаве тероризма у земљи, да својим сазнањима спрече убацивање терористичких група у земљу и да сарађују са страним службама по питању ефикасне размене података.

Кључни задатак служби јесте прикупљање обавештајних података и њихова анализа. Целокупан обавештајни циклус пролази кроз неколико фаза: планирање и прикупљање података о терористичкој групи; обрада обавештајних података; њихова процена;

презентовање анализе креаторима политике. Први корак подразумева прикупљање сирових обавештајних података, међутим они се не прибављају насумице, већ се то врши по унапред одређеном плану. Приликом прикупљања података, службе се ослањају како на легалне, тако и на илегалне, односно тајне методе. У том смислу оне развијају агентурне мреже, које су, наравно, под велом тајности и које могу бити раширене по земљама широм света. Поред тога, службе покушавају да предвиде и процене будуће намере и активности терориста, а доста се инсистира и на методу сарадње.

Многе државе су формирале посебне службе и тела безбедности за сузбијање тероризма. Први пример за то је Централни уред за опште истраге и специјализоване операције (UCIGOS), у оквиру министарства унутрашњих послова Италије, затим Дирекција за општа обавештења (DRG) и Дирекција за надзор територије (DST) у Француској, док у САД-у постоје Центар за сузбијање унутрашњег тероризма у оквиру ФБИ, Биро координатора за антитерористичка дејства при министарству спољних послова и Међуагенцијски противтерористички центар, надлежан за обавештајно-политички аспект борбе.

6.2. Противтерористичке мере

Противтерористичке мере подразумевају превентивне нападе на терористичке организације које се користе самоубилачким нападима. Слабост самоубица је та што су они део велике оперативне мреже и, иако није могуће осујетити бомбаше, могуће је открити организације које прибегавају овој тактици и нападати све елементе који се ангажују на планирању ових напада. У противтерористичке мере спадају војне операције како би се уништила инфраструктура групе, активности пресецања финансијских токова и превентивни напади који за циљ имају да се заробе или убију вође терористичких организација (циљана убиства). Превентивни напади се могу користити и како би се заплашиле и узнемириле групе, како би се отежала индоктринација будућих бомбаша (у ту сврху често се гађају кампови за обуку).

За примену противтерористичких мера надлежне су антитерористичке јединице војске и полиције. Најефикаснија мера јесте метода директног војног удара, која захтева ангажовање мањих али добро обучених и опремљених јединица. С обзиром на сложеност

њиховог задатка, припадници ових јединица подвргавају се изузетном тренингу и обуци и сталном усавршавању. Јединице се разликују у односу на то које оперативно-техничке мере примењују и карактеристике организације којој се супротстављају. Припрема за акцију заснива се на тачности оперативних података о јачини групе, њеној локацији, наоружању и постојању сарадника. Једна операција антитерористичке јединице се обавља по одређеним фазама²⁰:

1. лоцирање терористичке групе на широј територији;
2. блокада територије;
3. прецизно лоцирање групе на ужој територији;
4. претрес земљишта и објеката;
5. уништење терористичке групе;
6. потрага за евентуално одбеглим терористима.

Постоје подељена мишљења о ангажовању војних специјалних јединица у борби против тероризма, јер је тренд у западним демократијама да војска не треба да обавља цивилне послове, док је у САД-у чак забрањено законом да војска преузима улогу полиције. Међутим, улога војске у борби против тероризма је незаобилазна, и то у ситуацијама када служи као помоћ полицији, када се ангажује за нападе на терористичке базе, приликом обуке и увежбавања полицијских снага, посебно за операције ослобађања талаца, као и у ситуацијама када се у рукама терориста појаве средства за масовно уништење.

Свима познате антитерористичке јединице су британски САС, амерички Одред Делта и Морнаричке Фоке, руски Спецназ, француска Легија странаца и раније српске Кобре и САЈ. Треба истаћи можда најпознатију међу њима, а то су америчке Фоке, које су познате по својој изузетно бруталној и тешкој шестомесечној обуци коју пролазе њени чланови, а њеној тежини говори то да је успешно прође свега 5-10% од укупног броја кандидата на почетку обуке. Ова специјална јединица је 2011. године елиминисала највећег противника САД-а, који им је нанео највећи пораз, вођу Ал Каиде – Осаму Бин Ладена, одговорног за нападе 11. септембра.

²⁰ Гафиновић Р., *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005, 315. стр.

6.3. Безбедносне мере

Безбедносне мере су последња карика у супротстављању самоубилачком тероризму. Ове мере смањују шансе нападачу да приђе циљу, а њихова основна сврха је да бомбаш што теже изврши напад и да се што више повећа цена напада у односу на корист која се постиже ефектом напада. У том смислу изграђују се физичке препреке, појачава безбедносна провера и стриктно се контролишу границе.

Једна од ефикасних мера јесте подизање бетонских зидова, који имају двоструки утицај – они смањују ефекат експлозије и делују ка томе да одврате нападача од извођења напада. Док је први утицај јасан, други подразумева да када се нападач нађе у таквој средини, окружен бетонским зидовима, барикадама или каналима, може одустати од акције, мислећи да она не може бити ефикасна. На пример, Израел је изградио безбедносну ограду, која је била висине три метра, имала бодљикаву жицу, камере, ров и два слоја пута, којом је раздвојен Израел од Западне обале. Иако је Европска унија била против таквог чина, он је имао позитивне ефекте – број терористичких напада у Израелу опао је за 90%, број убијених у терористичким нападима за 70%, а број повређених за 85%.

Прилог 9. – Израелска сигурносна ограда,
извор: https://sh.wikipedia.org/wiki/Izraelska_sigurnosna_ograda

6.4. Психолошке мере

Пре свега, треба истаћи да је тероризам облик психолошког рата, а самоубилачки тероризам као његов крајњи облик има за циљ да наруши морал и изазове страх и осећај

небезбедности код цивилног становништва. Стога, основни циљ психолошких мера је да ојачају дух становништва и да терористима пошаљу поруку да њихови циљеви нису остварени. Дакле, једини начин да се победи тероризам а не наруши слободан живот становништва јесте психолошка борба.

Становништво мора бити информисано о рату који се против њега води. Оно чак мора бити обучено да мирно реагује и да се суочи са нападима који се догоде. На тај начин не дозвољавају терористима да остваре своје циљеве. То захтева адекватну сарадњу између политичког врха и цивила, и то преко медија путем пропаганде и образовања, како би се смањиле психолошке штете самоубилачког тероризма.

6.5. Међународни аспекти борбе против самоубилачког тероризма

На међународном плану борба против самоубилачког тероризма огледа се у доношењу бројних конвенција, резолуција, декларација, протокола и других докумената, које државе чланице настоје да поштују. Основни проблем јесте постојање двоструких стандарда код држава приликом гледања на акте тероризма. Главну улогу у овоме имају Уједињене нације, а посебно Савет безбедности Уједињених нација, што говори о значају и озбиљности ове претње миру и стабилности у свету.

Историјски гледано, још се 1930. године на Трећој конференцији у Бриселу и у оквиру Пете комисије говорило о тероризму као деликту и одређени злочини су се сматрали тероризмом. Годину дана касније, на Четвртој конференцији у Паризу, број ових злочина који се сматрају тероризмом се знатно повећао. Друштво народа је 1937. године сазвало Међународну конференцију посвећену тероризму, а државама је дата на усвајање Женевска конвенција о спречавању и кажњавању тероризма. Ова конвенција је садржала детаљно дела која се сматрају терористичким, али због неустављања Међународног кривичног суда и надлажећег Другог светског рата, никад није ступила на снагу.

Други светски рат је зауставио напредовање на међународном плану по питању антитерористичког деловања, али након њега дошло је до интензивнијих активности терориста, самим тим и интензивнијег одговора међународне заједнице. У том смислу треба

поменути следеће документе²¹:

1. Конвенције о сузбијању терористичких аката у области ваздухопловства – ту се, пре свега, мисли на три конвенције – Токијску, Хашку и Монреалску; значај ових конвенција је тај што су нормативно уредили једну од главних и будућих активности терориста, на основу претходних многобројних искустава отмица авиона.
2. Конвенција о спречавању и кажњавању злочина против међународно заштићених лица, укључујући и дипломатске агенте – овом конвенцијом под заштиту су стављени шефови држава, председници влада, министри спољних послова, амбасадори, аташеи, као и њихова имовина и породице; основни циљ ове конвенције је потенцирање на међународној сарадњи и заштита дипломатских односа.
3. Конвенција против узимања талаца – овом конвенцијом нормативно се третирала још једна значајна активност терориста, али је то изазвало одговор несврстаних земаља по питању борбе ослободилачких покрета, која би се у овом случају сматрала злочином тероризма; значајна је јер поред нормативне заштите талаца легализује по први пут борбу ослободилачких покрета.
4. Међународна конвенција о спречавању терористичких напада бомбама – ова конвенција уређује најчешћи вид борбе терориста, тако што детаљно разрађује питање бомбашких напада, врло темељно набраја потенцијалне мете и истиче свој превентивни карактер, у смислу кажњавања покушаја, организовања и подстицања извршења овог дела.
5. Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма – ова конвенција се бави битном проблематиком тероризма, јер колико код да је разоран напад, он изискује финансијска средства; од држава се захтева да врше контролу над банковним рачунима и спречавају појаву сиве зоне финансирања.
6. Европска конвенција о сузбијању тероризма – основни циљ јесте да се имплементирају таква правна решења како учиниоци ових радњи не би избегли казну и гоњење за учињена дела, али, иако садржи велики део решења као и претходне конвенције, њен посебан значај је на детаљно разрађеној екстрадицији.

²¹ <http://skalaradio.com/2013/02/13/mr-nikola-banicevic-medunarodno-pravni-i-institucionalni-aspekti-borbe-protiv-terorizma/>

Треба још истаћи да терористичке организације изводе самоубилачке нападе само уколико имају подршку своје заједнице или државе-спонзора. Стога, у борби против тероризма треба инсистирати и на политичким мерама, које смањују могућност регрутовања појединаца за самоубилачке нападе и којима се нарушава идеологија нападача. Да би се то постигло неопходно је да се промене политички, културни и социо-економски контексти једног друштва, и то кроз: побољшање квалитета живота, социјалне стабилности, обезбеђивање прилика за продуктивно политичко изражавање, прилика за запошљавање. Од значаја могу бити и политичке и економске санкције против заједнице из које терористи долазе, заједно са дипломатским притисцима на њихове заштитнике.

ЗАКЉУЧАК

Тероризам прати глобализацију света, стога, терористичка претња ће временом расти, а са њом и претња самоубилачким нападима. Према неким аналитичарима самоубилачки тероризам представља највећу потенцијалну претњу у будућности, а таква претпоставка би могла бити остварена употребом неконвенционалног оружја. Развој успешне стратегије за борбу против самоубилачког тероризма захтева време и истраживање, али и промену целокупне политике држава. Рат тероризму је објављен, против њега се води одлучна борба, посебно након 11/9, али на извесне начине он још увек преживљава. Са друге стране, реалне могућности тероризма су ограничене, и адекватна политика држава, као и појачана сарадња на међународном плану могли би довести до смањивања активности терориста. Али, слободно се може рећи да до искорењивања тероризма, самим тим и самоубилачког, не може доћи у некој скорој будућности.

Ефикасне формуле против самоубилачког тероризма, и тероризма уопште, нема, али државе међународне заједнице морају непрестано улагати време, енергију и средства како би смањиле његове штетне ефекте, уклониле факторе који мотивишу терористе и на тај начин створиле услове за слободан живот на сваком месту и у сваком друштву. Пре примене свих мера борбе против овог феномена неопходно је открити и елиминисати све оно што представља његов узрок, односно уклонити све што изазива фрустрацију популација подложних примени ове тактике. То би се могло постићи кроз подизање стандарда живота појединих друштава и тежњи ка благостању у њима. И поред тога, увек треба бити у стању предострожности и инсистирати на квалитетном обавештајном раду како би се превентивно спречиле акције терориста. Државе, такође, морају имати константно на располагању добро обучене специјалне јединице, које могу деловати превентивно и нападати елементе терористичких организација и елиминисати њихове вође, или репресивно уколико дође до потребе. Уз то, могуће је идентификовати кризна подручја и организације које се користе самоубилачком тактиком, па стога поједине објекте и инфраструктуру обезбедити како би се умањили ефекти напада.

Дакле, тероризам неће нестати, јер ће стално постојати фактори који мотивишу појединце да оваквим нападима остваре своје интересе. Поједине терористичке организације су до сада ефикасно изводиле овакве нападе, што је постало њихов заштитни

знак, и засигурно ће наставити са тим. Увек ће постојати фанатици, одани организацији, лојални вођи и заслепљени идеологијом, који ће бити спремни да жртвују сопствени живот зарад идеала. Али, ради слободног живота без страха, неопходно је променити свест човека са тежњом да се на тероризам гледа ојачаног духа, јер то је врста психолошког рата, а борба против његовог крајњег облика, самоубилачког тероризма, се може добити једино умовима обичних људи.

Литература

- Мићић предраг, *Самоубилачки тероризам*, Удружење дипломаца Центра Џорџ Маршал, Београд, 2006.
- Милошевић Младен, *Терористи: жртве и злочинци – фактори криминалне мотивације*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2009.
- Гаћиновић Радослав, *Тероризам*, Драслар, Београд, 2005.
- Мијалковски Милан, *Тероризам и организовани криминал*, Универзитет у Београду, Факултет безбедности, Београд, 2010.
- Ђорђевић Бранислав, *Савремени тероризам*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015.
- Мијалковски Милан, *Одговор тероризму*, Факултет цивилне одбране универзитета у Београду, Београд, 2005.
- <https://www.start.umd.edu/gtd/>
- <http://www.nspm.rs/prikazi/dragan-simeunovic-terorizam-opsti-deo.html?alphabet=l>
- [https://bib.irb.hr/datoteka/752600.Bozic Lukic Petrovic Eksplozivi u teroristickim napadi ma.pdf](https://bib.irb.hr/datoteka/752600.Bozic_Lukic_Petrovic_Eksplozivi_u_teroristickim_napadi_ma.pdf)
- <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks>
- <http://www.blic.rs/vesti/svet/hronologija-teroristickih-napada-u-rusiji/t48wx4j>
- <http://www.blic.rs/vesti/svet/haos-u-parizu-u-pucnjavama-i-eksplozijama-vise-od-150-mrtvih-ubijeno-pet-terorista/zd2xcpk>
- <http://skalaradio.com/2013/02/13/mr-nikola-banicevic-medunarodno-pravni-i-institucionalni-aspekti-borbe-protiv-terorizma/>